

Crítica

Lidia de Cadaqués

PAU JOAN HERNÁNDEZ

ASSAIG

Cristina Masanés, *Lidia de Cadaqués*. Quaderns Crema. Barcelona, 2001.

Eugeni d'Ors, *La verdadera historia de Lidia de Cadaqués*. Traducció i pròleg de Teresa Costa-Gramunt i Oriol Pi de Cabanyes. Proa. Barcelona, 2002.

Si algú hagués escrit mai en forma de novel·la la història de Lidia Noguera, peixatera de Cadaqués, filla de l'última bruixa del poble, que visqué afirmant que era Teresa, la Ben Plantada, que saludava amb un *Eugeni d'Ors* com qui diu *Déu vos guard*, que fou musa del mètode paranoic crític i morí boja, però protegida per famílies notables, tothom hauria trobat el llibre inversemblant, o qui sap si fins i tot delirant. I és que les històries de follies hiperbòliques, de coincidències improbables i de convergències delirants casen malament amb el món de la novel·la, tan sovint assedegat de versemblança, i només són possibles en el món, tan sovint inversemblant, dels fets reals.

Perquè el cas és que Lidia de Cadaqués (1866-1946) va existir realment, en un Cadaqués que també va existir realment, tot i que la seva descripció semblava vista amb ulls d'ara, la d'un poble tret d'un conte de pirates. I també és ben real que aquella peixatera escassament alfabetitzada i clarament delirant va exercir una decidida influència en un seguit de grans creadors del seu temps, especialment Dalí, però també Ors, Lorca i Buñuel. Amb aquest llibre, l'assagista Cristina Masanés culmina una enorme tasca de recollida d'informació dispersa (la bibliografia que tanca el volum és, sobretot pel que fa als articles, impressionant) per oferir al lector una visió al més completa possible de la trajectòria vital del personatge, incloent-hi un text del psiquiatre Ramon Sarró que n'explica succintament el quadre clínic.

Recordem ni que sigui per damunt la història. Lidia Noguera, peixatera de Cadaqués, filla de bruixa, esposa i mare de pescadors, va passar part de la

seva vida obsessionada per la figura d'Eugeni d'Ors, a qui havia tingut a dispesa a casa seva, juntament amb el seu amic Jacint Grau, l'estiu del 1904. La fascinació per aquell jove dandi i per tot el món que ell representa, tan allunyat del seu, va esdevenir per a Lidia un motiu d'obsessió que va convertir-la, segons el document del doctor Sarró, en una eròmana paranoica. La manifestació més notable d'aquesta patologia seria una lectura apassionada de les *Glosses* publicades a *La Veu de Catalunya*, uns textos que ella interpretava mitjançant associacions d'idees i analogies etimològiques, que la portaven a veure-hi una mena de correspondència personal escrita en clau. La culminació d'aquesta lectura va ser la seva identificació absoluta amb el personatge de la Ben Plantada.

Aquesta lectura interpretativa del *Glossari* la feia, a més, de manera pública, amb els retalls que duia al cove del peix, a les cases riques on anava a vendre. En una d'aquestes cases, la del

Va passar part de la seva vida obsessionada per d'Ors

notari Dalí de Figueres, els seus discursos captivarien la imaginació d'un Salvador Dalí nen. Passat el temps, Lidia esdevindria la musa del mètode paranoic crític i, a través de la seva participació en tertúlies i trobades, el seu deliri serviria de caixa de ressonància i font d'inspiració del pintor i del seu cercle d'amics (Lorca, només per posar un exemple, tenia una foto de Lidia damunt del piano a casa seva). La relació va arribar fins al punt que va ser Lidia qui va ajudar Dalí i Gala a instal·lar-se a Portlligat, sense que aquesta presa de partit en el conflicte familiar li fes perdre l'estima del notari Dalí.

Explicada així, en dos paràgrafs i pel broc gros, la història ja resulta atractiva. Desenvolupada tot al llarg d'un assaig rigorosament documentat, és tot un món. Un món en què el deliri i la genialitat festegen equívocament, com en un vals.

Targeta postal del 1925 de Lidia Noguera a Eugeni d'Ors

Un món en què les forces vives d'un poble i les de la cultura (Dalí –el pare i els dos fills–, Rahola, Marquina, Pichot...) sufraguen que una anciana boja pugui acabar els seus dies dignament en una residència de categoria. Un món en què trobem un Salvador Dalí entendrit per la seva musa i on, curiosament, qui no queda gaire ben parat és Eugeni d'Ors, que, en rebre una carta del notari Dalí cominant-lo a parlar amb Lidia per treure-la de l'error que alimenta la seva bogeria, respon amb un "que hi puc fer jo, si a cada poble en deixo una!" que, com a mínim, no sembla propi d'un cavaller.

L'assaig de Cristina Masanés, però, no és l'únic llibre que podem trobar a les llibreries referit a aquest sorprenent personatge. I és que Teresa Costa-Gramunt i Oriol Pi de Cabanyes ens ofereixen, a edicions Proa, no només la traducció

catalana de *La verdadera historia de Lidia de Cadaqués*, d'Eugeni d'Ors, sinó, sobretot, un ampli pròleg que, a més d'exposar a grans trets la història de la musa surrealista, tracta de relacionar el seu univers amb l'univers creatiu i personal de l'autor just en el punt més controvertit de la seva trajectòria literària.

Si bé, com dèiem abans, d'Ors no havia volgut saber res en el seu moment de la figura de la peixatera Lidia, obsedida per les seves glosses, va recuperar el personatge quan la mort ja se l'havia endut. L'any 1953 (la Lidia havia mort el 1946) viurà la reconciliació entre Salvador Dalí i Eugeni d'Ors en una visita que el segon va fer a Cadaqués. D'aquesta visita i d'una posterior al cementiri d'Agullana, on reposen les restes de la Lidia, naixerà un doble compromís: el de fer posar una làpida que perpetués la seva

memòria (la làpida la va pagar d'Ors) i la d'escriure cadascun un llibre que glossés la seva vida. El llibre de Salvador Dalí seria *La real Ben Plantada*, el d'Eugeni d'Ors, il·lustrat pel mateix Dalí, aquesta *Verdadera historia de Lidia de Cadaqués* que ens arriba ara en edició catalana. No crec que ningú se n'hagi de sorprendre: al capdavant, ignorar les coses i les persones quan són vives i poden, per tant, replicar o desmentir, per llançar després grans lloances *post mortem*, és una actitud prou comuna en la intel·lectualitat del país.

Costa-Gramunt i Pi de Cabanyes, però, miren en el pròleg molt més enllà d'aquesta simple visió anecdòtica de la gènesi del llibre. La seva tesi es mou en el sentit que, molt més enllà del text i del personatge, ens trobem davant l'exposició més profunda de les opcions política i idiomàtica de l'autor i de la seva visió del sentit de la catalanitat, exposició apassionada i dramàtica que recorre un complex joc de dualitats: Ben Plantada / Lidia, català / castellà, classicisme / barroc, pensament / naturalesa... És aquesta lectura la que dona un autèntic sentit a la recuperació del text, ara en llengua catalana, tot i que, personalment, no acabi de comprendre la necessitat de la traducció (per molt que sigui un text, afirmen els traductors en una bella imatge, metabolitzat en català).

Potser em preguntaran si realment la història d'aquesta pobra senyora, marcada per la bogeria i l'obsessió pel *Glossari*, conté realment material suficient per omplir dos assajos àmpliament documentats (el pròleg de Pi de Cabanyes i Costa-Gramunt ha de ser considerat, per extensió i, sobretot, per quantitat d'informació, un assaig de ple dret). No és una pregunta fàcil de respondre. Però, en tot cas, pensem que en aquest país hem bastit mites amb personatges de solidesa molt més dubtosa.

Convidem, doncs, el lector a endinsar-se a través d'aquests dos llibres en aquest món terrible i fascinant, alegre i turmentat, de Lidia de Cadaqués, que fou i no fou la Ben Plantada, filla de l'última bruixa i musa dels surrealistes. Un personatge tan novel·lesc que, si sortís d'una novel·la, no ens el creuríem.